

ВЧИНЕННЯ ТЯЖКОГО АБО ОСОБЛИВО ТЯЖКОГО ЗЛОЧИНУ ЯК МЕТА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

А.А. Вознюк

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем розкриття та розслідування злочинів
Національної академії внутрішніх справ*

Постановка проблеми. Кваліфікація злочинів, учинених злочинними об'єднаннями, вимагає насамперед встановлення їх ознак, які надають можливість правоохоронним органам розмежувати форми співучасті та правильно кваліфікувати вчинені ними злочини.

Однією з обов'язкових кримінально-правових ознак злочинної організації, навколо якої тривалий час точиться наукова дискусія, є мета її створення. Відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп. Однак, згідно ч. 1 ст. 255 КК України, метою створення злочинної організації є вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Між тим організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп здійснюється для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп (ч. 1 ст. 255 КК України).

Різне законодавче визначення мети створення злочинної організації утворює колізію статей КК, тобто суперечливу ситуацією, що виступає у вигляді протилежних позицій в поясненні цієї ознаки організованого злочинного об'єднання у ст. 28 та ст. 255 КК України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань досліджували такі вчені, як: Д. П. Альошин, В. В. Василевич, Н. О. Гуророва, Л. М. Демидова, Г. П. Жаровська, І. В. Іваненко, О. Ф. Ковітіді, М. Й. Коржанський, Є. К. Марчук, М. І. Мельник, А. М. Мельников, В. О. Навроцький, Г. В. Новицький, М. І. Панов, В. А. Робак, М. В. Семикін, І. К. Туркевич, В. В. Українець, Є. В. Фесенко, М. І. Хавронюк, Р. Л. Чорний та ін. Однак проблема розуміння мети створення злочинної організації не знайшла свого однозначного вирішення у КК України.

Метою статті є дослідження обґрунтованості застосування категорії тяжких та особливо тяжких злочинів у такій кримінально-правовій ознаці злочинної організації як мета її створення.

Основні результати дослідження. Вивчення слідчої та судової практики свідчить про те, що мета злочинної організації встановлюється здебільшого лише після вчинення злочинною організацією певних злочинів. На етапі ж створення цього об'єднання задокументувати мету його створення практично неможливо.

Однак незважаючи на це створення злочинної організації пов'язане насамперед з категорією тяжких та особливо тяжких злочинів. Дійсно вчинення зазначеної категорії суспільно небезпечних діянь характерне саме для такої форми співучасті. Обумовлене це насамперед тим фактом, що отримати високі прибутки або досягти іншої мети учасники злочинної організації можуть здебільшого під час вчинення саме тяжких та особливо тяжких злочинів.

Крім того, цьому сприяє побудова норм Особливої частини, а також правила кваліфікації злочинів, учинених у співучасті. Так, окремий злочин, учинений злочинною організацією, за наявності в його конструкції таких кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак як «вчинення злочину групою осіб» або «вчинення злочину організованою групою», буде кваліфікуватися за відповідними частинами статті, які передбачають ці ознаки. Таким чином, простий склад злочину може відноситись до категорії злочинів невеликої чи середньої тяжкості, а кваліфікований та особливо кваліфікований – зазвичай є тяжким чи особливо тяжким злочином.

Законодавча позиція стосовно визнання об'єднання злочинною організацією за умови його створення задля вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину безумовно найбільш повно відповідає природі цих об'єднань. Однак вона не є беззаперечною. Тому має як своїх прихильників, так і противників.

Більшість учених пропонує не вказувати на категорію злочинів залежно від ступеня тяжкості у визначенні мети злочинної організації.

Так, І.К. Туркевич обґрунтовує необхідність виключити посилання на мету як обов'язкову ознаку злочинної організації. На його думку, викликає критичне зауваження і визначення такої мети при створенні злочинної організації, як вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів. Це значно обмежує визнання того чи іншого угруповання злочинною організацією. Особливо негативно це впливає на боротьбу з організованою злочинністю у сфері економіки, оскільки значна кількість економічних злочинів не відноситься до тяжких або особливо тяжких [1, с. 230-231].

М.В. Семикін запропонував вилучити цю ознаку з ч. 4 ст. 28 і ч. 1 ст. 255 КК України, оскільки терористична організація є різновидом злочинної організації, а наявність у ч. 4 ст. 28 і ч. 1 ст. 255 КК такої ознаки, як спрямованість на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, не дозволяє визнати реальні терористичні організації такими, якщо їх діяльність спрямована на вчинення нетяжких злочинів терористичної спрямованості [2]. Так, наприклад злочин, передбачений ст. 258-2 КК України (публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами) відноситься до категорії середньої тяжкості. Тому створення організованого злочинного об'єднання, що буде спеціалізуватися на публічних закликах до вчинення терористичного акту, а також

розповсюдженні, виготовленні чи зберіганні з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами за наявності інших ознак злочинної організації не можна буде визнати терористичною організацією.

Г.П. Жаровська зазначає, що оскільки вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів є видом злочинної діяльності й відповідно звужує мету створення злочинної організації, тому для ширшого тлумачення даного поняття метою створення злочинної організації слід вважати заняття злочинною діяльністю [3, с. 9].

На думку М.Й. Коржанського, метою злочинної організації є вчинення невизначеної кількості злочинів [4, с. 32].

О.Ф. Ковітіді вважає, що злочинні співтовариства створюються для заняття злочинною діяльністю, тобто для вчинення декількох, (найчастіше невизначеної кількості) злочинів або якщо й одного злочину, то дуже значного і складного за виконанням, у процесі підготовки до якого укладаються стійкі форми злочинних зв'язків, виробляються методи і прийоми злочинної діяльності [5].

Неоднозначною, на думку І.В. Іваненка, щодо свого кримінально-правового розуміння є прив'язка криміналізації такого діяння як створення злочинної організації до мети щодо вчинення саме тяжкого чи особливо тяжкого злочину, оскільки, з точки зору створення потенційної загрози для стану громадської безпеки вирішальну роль має власне створення та існування у певний період такого надзвичайно серйозного джерела небезпеки як злочинна організація, незважаючи на ступінь тяжкості попередньо запланованих її членами до вчинення злочинів.

У даному аспекті принципове теоретичне значення має те, чи існували на момент утворення певної злочинної організації чіткі плани щодо вчинення конкретного злочину або ряду злочинів, чи, можливо, певна злочинна організація могла створюватися як потенційна колективна злочинна одиниця без чіткого визначення на момент створення конкретного злочинного спрямування її діяльності або конкретних злочинів.

Тобто чи можна визнати певне злочинне об'єднання, яке має всі структурно-якісні ознаки злочинної організації, такою організацією, якщо на момент досягнення відповідного структурно-якісного стану ще не було конкретно визначено вектору злочинної мети його створення?

На думку автора, цілком можлива ситуація, коли члени злочинної організації, які, наприклад, відокремились від іншого більш складного злочинного об'єднання, успадкувавши ієрархічність підпорядкування, внутрішню і зовнішню стійкість, мають на певний момент лише приблизне уявлення про зміст подальшої спільної злочинної діяльності. Втім, ця колективна злочинна одиниця вже існує і готова до вчинення злочинів.

Більше того, на думку І.В. Іваненка, варто досить критично віднестися до самої прив'язки факту створення та існування злочинної організації до обов'язкового її спрямування на вчинення саме тяжких чи особливо тяжких злочинів. Цей критерій є вельми сумнівним щодо допомоги у розмежуванні організованої групи і злочинної організації, а саме як такий він і був уведений

у чинний КК України [6, с. 433-438]. Дійсно не завжди за категорією злочинів можливо розмежувати організовану групу та злочинну організацію [7, с. 35-43].

Водночас у Модельному кримінальному кодексі злочинним співтовариством визнається згуртованим об'єднанням організованих злочинних груп з метою отримання незаконних доходів (ч. 4 ст. 38) [8].

Зазначена позиція безумовно заслуговує на увагу, однак вона виключає можливість створення злочинної організації для вчинення наприклад насильницьких злочинів з метою помсти (умисне вбивство чи тяжкі тілесні ушкодження вчиненні з метою помсти). Крім того, вона передбачає обов'язкове встановлення незаконного прибутку. Водночас незаконний прибуток можна отримати шляхом порушення норм не лише КК України, але й інших законодавчих актів.

У кримінальному законодавстві зарубіжних країн також різний підхід до визначення мети злочинної організації: вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (Російська Федерація, Республіка Вірменія, Азербайджанська та Киргизька Республіки), розроблення чи реалізація заходів із здійснення злочинної діяльності чи створення умов для її підтримки та розвитку (Республіка Білорусь), вчинення злочинів першого ступеня чи незаконний вплив на владу (Естонія).

У зв'язку з тим, що кримінальна відповідальність за ст. 255 КК України настає у випадку створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, виникає два проблемних питання: 1) як кваліфікувати створення організованого злочинного об'єднання, що характеризується всіма ознаками злочинної організації за виключенням мети, для вчинення його учасниками злочинів середньої тяжкості; 2) як кваліфікувати вчинення злочинною організацією злочину середньої тяжкості.

У цій ситуації можливі такі гіпотези для вирішення проблеми:

- 1) виключити з мети злочинної організації посилення на категорію злочинів взагалі;
- 2) розширити мету створення цього об'єднання за рахунок злочинів середньої тяжкості;
- 3) розробити правила кваліфікації злочинів невеликої та середньої тяжкості, вчинених учасниками злочинної організації.

Перша гіпотеза передбачає виключення одного з критеріїв відмежування організованої групи від злочинної організації, чим нівелює межі зазначених об'єднань. Незважаючи на те, що лише за категорією тяжких та особливо тяжких злочинів не завжди можна розмежувати ці форми співучасті, однак зазначена ознака розкриває юридичну природу злочинної організації.

На користь другої гіпотези слід навести той факт, що в КК України є злочини середньої тяжкості задля вчинення яких можуть створюватись злочинні організації. До таких злочинів можна віднести: публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 3 ст. 109 КК України); незаконне проведення дослідів над людиною (ч. 2 ст. 142 КК України); насильницьке донорство (ч. 3 ст. 144 КК

України); перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ч. 3 ст. 157 КК України); перешкоджання насильством, обманом, погрозою, підкупом або іншим чином вільному здійсненню громадянином права брати або не брати участь у референдумі, вести агітацію до дня проведення референдуму (ч. 3 ст. 160 КК України); посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 КК України); незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підкацизних товарів (ч. 1, 2 ст. 204 КК України); фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1 КК України); незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2 КК України); незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України); незаконне полювання (ч. 2 ст. 248 КК України); незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України); ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ч. 3 ст. 300 КК України) тощо.

Здебільшого це злочини, що дають змогу негайно або в найближчому майбутньому одержати прибуток. На це безпосередньо чи опосередковано спрямована діяльність більшості організованих злочинних об'єднань. З огляду на це одержання прибутку є факультативною ознакою організованої групи та злочинної організації.

В контексті розроблення третьої гіпотези можна запропонувати наступні правила кваліфікації злочинів невеликої та середньої тяжкості, вчинені учасниками злочинної організації:

1. Створення організованого злочинного об'єднання, що має на меті вчинення злочинів невеликої чи середньої тяжкості за загальним правилом необхідно кваліфікувати як готування до цього злочину, учинене групою осіб за попередньою змовою або організованою групою.

2. Однак створення такого організованого злочинного об'єднання як банда для вчинення злочину невеликої чи середньої тяжкості можна кваліфікувати за ч. 1 ст. 257 КК України як організація озброєної банди, за умови, що банда володіє ознаками організованої групи.

3. Водночас такі форми об'єктивної сторони злочинів, пов'язаних з створенням та участю в організованих злочинних об'єднаннях, як участь в об'єднанні чи вчиненню його членами злочині не прив'язані до категорії тяжких та особливо тяжких злочинів. Тому вчинення злочинною організацією злочинів невеликої чи середньої тяжкості слід кваліфікувати за сукупністю статей, що передбачають участь у злочинній організації чи вчиненню нею злочині та вчинення певного злочину.

Висновки. Таким чином, категорія тяжких та особливо тяжких злочинів у визначенні мети злочинної організації хоча і виступає одним із критеріїв відмежування організованої групи від злочинної організації, однак не в повній мірі відповідає реаліям сьогодення, оскільки в окремих випадках не дає мож-

ливості кваліфікувати створення організовано злочинного об'єднання задля вчинення злочину невеликої тяжкості як закінчений злочин. У зв'язку з цим доцільно доповнити ч. 4 ст. 28 КК України визначенням мети злочинної організації злочинами середньої тяжкості або ж виключити посилення на категорію злочинів взагалі. У подальших наукових розвідках слід продовжити роботу над дослідженням можливості розширення мети створення злочинної організації для вчинення злочинів середньої тяжкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Туркевич І.К.* Оцінка окремих положень Кримінального кодексу України з позиції кримінолога / І.К. Туркевич // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення : Міжнар. наук.-практ. конф. 25-26 жовт. 2001 р.: матер. конф. – К. – Х. : «Юрінком Інтер», 2002. – С. 228–231.
2. *Семикін М.В.* Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.В. Семикін. – Х., 2004. – 19 с.
3. *Жаровська Г.П.* Співучасть у злочині за кримінальним правом України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г.П. Жаровська. – К., 2004. – 19 с.
4. *Коржанський М.Й.* Уголовний Закон України (наукова модель): монографія / М.Й. Коржанський. – Д. : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2004. – 200 с.
5. *Ковітіді О.Ф.* Інститут співучасті у кримінальному праві України: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.Ф. Ковітіді. – Х., 1999. – 18 с.
6. *Іваненко І.В.* Створення злочинної організації: окремі аспекти кваліфікації / І.В. Іваненко // Держава і право. – Вип. 33. – 2006. – С. 433–438.
7. *Столбовий В.П.* Кримінально-правове розмежування організованої злочинної групи та злочинної організації / В.П. Столбовий, А.А. Вознюк // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. – Серія юридична. – 2005. – Вип. 1. – С. 35–43.
8. Модельный Уголовный кодекс (с изменениями на 16 ноября 2006 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.kodeks.ru/document/901781490#>

Вознюк А. Вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину як мета злочинної організації

У статті досліджується обґрунтованість застосування категорії тяжких та особливо тяжких злочинів у такій кримінально-правовій ознаці злочинної організації як мета її створення.

Ключові слова: *тяжкий злочин; особливо тяжкий злочин; злочинна організація; мета злочинної організації; банда; терористична організація; організоване злочинне об'єднання.*

Вознюк А. Совершение тяжкого или особо тяжкого преступления как цель преступной организации

В статье исследуется обоснованность применения категории тяжких и особо тяжких преступлений к такому уголовно-правовому признаку преступной организации как цель ее создания.

Ключевые слова: *тяжкое преступление; особо тяжкое преступление; преступная организация; цель преступной организации; банда; террористическая организация; организованное преступное объединение.*

Vozniuk A. Committing a grave or a particularly grave crime as a criminal organisation goal

The article investigates the validity of the application of the category of grave and especially grave crimes in legal characteristic of a criminal organization, being the purpose of its creation.

Keywords: *grave crime; particularly grave crime; criminal organisation; goal of a criminal organisation; gang; terrorist organisation; organised criminal group.*

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013.